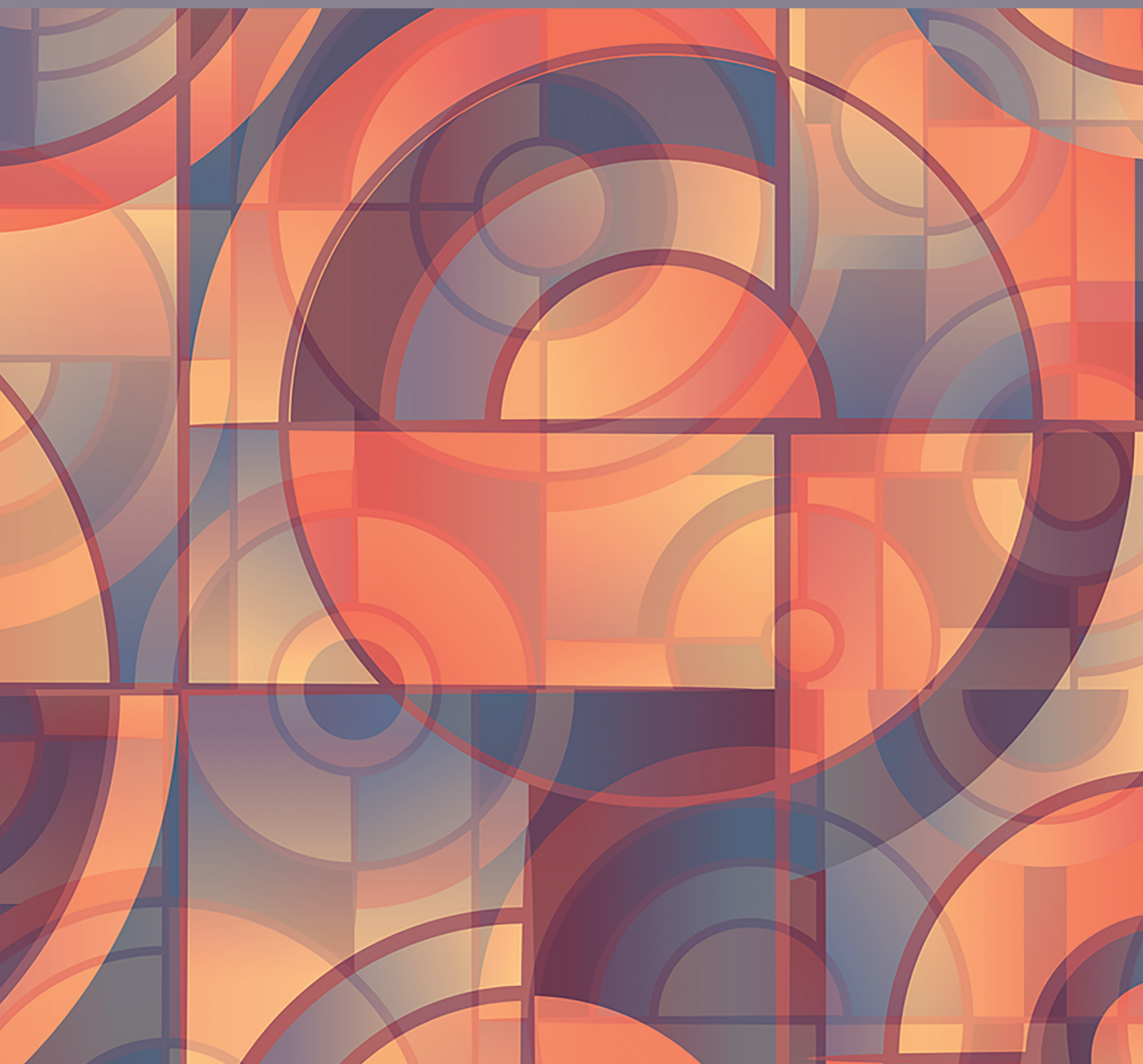

LGBTI osobe u sistemu zaštite od nasilja u porodici

Amina Dizdar

LGBTI osobe u sistemu zaštite od nasilja u porodici

Sarajevo, 2024.

Edicija *Ljudska prava* Sarajevskog otvorenog centra

Publikacija broj 96

Naslov: *LGBTI osobe u sistemu zaštite od nasilja u porodici*

Autorica: *Amina Dizdar*

Urednik: *Darko Pandurević*

Lektura: *Šejla Hukara*

Dizajn i prelom: *Andrej Arkoš*

Izdavač: *Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba*

Za izdavača: *Emina Bošnjak*

© Sarajevski otvoreni centar/autorica

Ovo djelo je dano na korištenje pod licencom [Creative Commons Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](#).

**Finansira
Evropska unija**

 **SARAJEVSKI
OTVORENI
CENTAR**

Izradu publikacije, kroz projekat *Protected Within Four Walls: Combating Domestic Violence Against LGBTI People*, finansirala je Evropska unija. Stavovi i mišljenja izneseni u ovom tekstu su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja donatora.

Amina Dizdar

LGBTI osobe u sistemu zaštite od nasilja u porodici

Sarajevo, 2024.

Sadržaj

Sažetak	7
Uvod	9
Metodologija istraživanja	10
Pravni okvir za zaštitu od nasilja u porodici	12
Sistemska podrška	14
<i>Sigurne kuće</i>	14
<i>Centri za socijalni rad</i>	21
<i>Domovi zdravlja/centri za mentalno zdravlje</i>	22
<i>Policija</i>	22
Oblici nasilja u porodici nad LGBTI osobama	26
<i>Nasilje roditelja nad djecom</i>	26
<i>Konverzivna terapija kao specifičan oblik nasilja nad LGBTI osobama</i>	28
<i>Nasilje među partnerima/cama</i>	38
Analiza odgovora LGBTI osoba na upitnik o nasilju u porodici	40
Zaključak i preporuke	43
O autorici	45
O Sarajevskom otvorenom centru	46

Sažetak

Nasilje u porodici nad LGBTI osobama prepoznato je kao sistemski ne-adresiran problem. Zakonom o zabrani diskriminacije BiH, krivičnim zakonima, zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, te međunarodnim standardima predviđena je zaštita od nasilja u porodici svih osoba, bez obzira na seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet. Ipak, istraživanje je pokazalo da u praksi i dalje postoje problemi koje je potrebno adresirati kako bi osobe koje su bile žrtve nasilja u porodici zbog svoje seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta bile adekvatno zaštićene.

Organizacije koje vode sigurne kuće u BiH imaju volju i razumijevanje za pružanje pomoći, ali su ograničene kapacitetima, finansijskim sredstvima koja često nisu blagovremeno uplaćena, ali i znanjem o specifičnostima potreba i pristupa LGBTI osobama. Osim toga, sigurne kuće mogu zbrinuti isključivo žene, odnosno lezbejke i osobe koje se izjašnjavaju kao muškarci, ali još uvijek imaju biološke karakteristike žene, te maloljetne osobe. Stoga pitanje zbrinjavanja gej muškaraca, trans muškaraca koji su u potpunosti prilagodili spol svom rodnom identitetu ili trans žena koje još uvijek nisu u potpunosti prilagodile svoj spol, ostaje neriješeno.

Nepostojanje policijske evidencije o prijavljenim slučajevima nasilja u porodici nad LGBTI osobama ukazalo nam je na određene probleme. Prvenstveno, LGBTI osobe nemaju dovoljno povjerenja u institucije, može se reći da čak i strahuju od reakcija osoba iz institucija. Institucije imaju pogrešnu sliku o položaju LGBTI osoba, odnosno stiče se pogrešan dojam da ne doživljavaju nasilje, te da samim tim nema potrebe da se pozabave ovim problemom.

Kroz upitnik namijenjen LGBTI osobama utvrđeno je da je 72% osoba doživjelo neki oblik nasilja u porodici, od čega su sve osobe koje su doživjele nasilje odgovorile da su, pored nekih drugih oblika, doživjele psihološko nasilje. U preko 60% slučajeva počinitelji nasilja su roditelji.

Anonimni intervjui s dvije osobe iz LGBTI zajednice ukazali su nam na ogroman problem za koji se društvo, a institucije prije svega, pravi da ne postoji, a to su konverzivne terapije. Pokušaji liječenja LGBTI osoba, i to često od stručnih lica koja bi trebala imati najviše znanja, razumijevanja, profesionalizma i senzibiliziranosti, moraju biti kriminalizirani. Naravno, moramo imati na umu da se radi o praksama koje se obavljaju pod krin-

kom terapije usmjerene na liječenje anksioznosti i sličnih problema, te je jako teško imati nadzor i kontrolu nad takvim procedurama. Jedan od načina je da osvijestimo stanovništvo, prije svega porodice, o štetnosti takvih terapija koje apsolutno ne mogu imati nikakav uticaj na seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet, već samo ozbiljne posljedice po mentalno zdravlje osobe.

Kada je riječ o nasilju u istospolnim zajednicama, nažalost, nismo pružili/e mnogo informacija. Istospolne zajednice još uvijek nisu zakonski regulisane, te stoga nasilje koje se dogodi unutar ovih zajednica ustanove ne tretiraju kao nasilje u porodici. Osim toga, ne postoje istraživanja za teritoriju BiH koja bi mogla pružiti nešto više podataka.

Na samom kraju zaključujemo preporukama koje su izvedene i iz preporuka LGBTI osoba koje su doživjele nasilje u porodici, a obuhvataju osnivanje sigurne kuće namijenjene za smještaj LGBTIQ osoba koje su doživjele nasilje, senzibiliziranje osoba u institucijama koje pružaju zaštitu, podizanje svijesti kroz medije, društvene mreže i saradnju s obrazovnim i zdravstvenim ustanovama, kriminalizovanje konverzivne terapije, te vođenje evidencije o motivima za počinjenje krivičnog djela nasilja u porodici kako bi se dobila jasna i precizna slika o stvarnom položaju LGBTI osoba u sistemu zaštite.

Uvod

Ovim istraživanjem nastojimo utvrditi kakav je položaj lezbejki, gej, biseksualnih, trans i interpolnih osoba kao žrtava nasilja u porodici i da li im sistem pruža podršku.

Važeći zakoni, konvencije koje su dio ustava i konvencije ratificirane kroz godine mehanizmi su koji garantuju zaštitu svim osobama bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, uključujući i seksualnu orijentaciju i rodni identitet. No, praksa pokazuje da postojanje zakonskih rješenja samo po sebi nije dovoljno za pružanje sveobuhvatne zaštite žrtvama nasilja.

Prema podacima Sarajevskog otvorenog centra, u periodu od 2019. do 2021, od ukupno 44 zločina iz mržnje osam je počinjeno unutar porodice, tokom 2022. četiri krivična djela zločina iz mržnje počinjena su unutar porodice od ukupno 13, a dosad prikupljeni podaci iz 2023. godine pokazuju da su dvije osobe bile žrtve nasilja u porodici od ukupno devet slučajeva prijavljenih Sarajevskom otvorenom centru. Sva krivična djela nasilja u porodici počinjena su nakon otkrivanja seksualne orijentacije ili drugačijeg rodnog identiteta osobe i počinili/e su ih najbliži/e članovi/ice porodice, najčešće oba ili jedan roditelj. Nasilje je fizičke prirode, ali ne isključuje psihičko nasilje, prijetnje izbacivanjem iz kuće, isključivanjem iz nasljedstva ili drugim vidovima diskriminacije.

Prema istraživanju Sarajevskog otvorenog centra iz 2017. godine, 58,6% ispitanika/ca je navelo da se nije odlučilo nekome reći da je LGBTI osoba zbog straha od odbacivanja od porodice, a 46,7% njih zbog straha od nasilja.¹ Istraživanje također pokazuje da su glavni razlozi neprijavljivanja nasilja strah od reakcije policije, što pokazuje da LGBTI osobe nemaju povjerenja u sistem koji bi trebao da im pruža zaštitu.

Zbog svega navedenog smo odabrali ovu temu kao fokus istraživanja, kako bismo pokušali stvoriti sigurnije okruženje za LGBTI osobe i pokazali da se žrtvama nasilja mora pružiti podrška bez obzira na prirodu motiva za počinjenje krivičnog djela.

¹ Numanović, Amar, *Brojevi koji ravnopravnost znače 2: Analiza rezultata istraživanja problema i potreba LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini u 2017. godini*, Edicija Ljudska prava, Sarajevski otvoreni centar

Metodologija istraživanja

Cilj istraživanja je napraviti detaljnu analizu pravnih propisa i slučajeva iz prakse iz oblasti zaštite od nasilja u porodici, na osnovu koje ćemo izvući zaključke o postojećem stanju i preporučiti daljnje korake u pružanju sveobuhvatne zaštite LGBTI osobama. Konačni cilj je zapravo opremiti mehanizme za pružanje zaštite od nasilja u porodici neophodnim znanjem o potrebama LGBTI zajednice, nasilju s kojim se suočavaju i načinu pružanju zaštite. Trenutno zaštitu od nasilja u porodici pružaju uglavnom nevladine organizacije koje su osnovale sigurne kuće i čiji opstanak često bude doveden u pitanje zbog finansijskih sredstava. U svom radu najčešće se susreću sa ženama i djecom žrtvama nasilja, ali se dešavalo da im se LGBTI osobe obrate za pomoć. Iako postoji volja za pružanjem zaštite i LGBTI osoba, a na kraju i obaveza, zaposlenice/i sigurnih kuća nemaju adekvatno znanje za postupanje s LGBTI osobama žrtvama nasilja u porodici.

Metodologija uključuje četiri različita pristupa, kombinirajući kvantitativno i kvalitativno prikupljanje podataka: pregled postojeće literature i pravnog okvira, anketa, individualni razgovori i prikupljanje podataka od institucija.

Analiza pravnog okvira

Prije svega smo izvršili/e analizu postojećeg pravnog okvira za pružanje zaštite od nasilja u porodici i obaveza Bosne i Hercegovine u kontekstu implementacije i unapređenja postojećih zakona. Izvršili smo i analizu literature koja adresira pitanja nasilja u porodici nad LGBTI osobama, prvenstveno izvještaje nevladinih i međunarodnih organizacija, ali i institucija koje se bave zaštitom ljudskih prava.

Anketa

Izradili/e smo upitnik za LGBTI zajednicu koji smo podijelile/i na društvenim mrežama i putem e-maila kako bismo utvrdili/e koja su iskustva LGBTI osoba u BiH s nasiljem u porodici, tj. da li su ga doživjeli/e, koje oblike, te da li im je pružena zaštita i kakva.

Individualni razgovori

Obavili/e smo razgovore s psihologom/injom kako bismo imali/e informacije iz ugla stručnjaka/inje o nasilju nad LGBTI osobama i konverzivnoj terapiji. Također smo obavile/i anonimne razgovore s dvije osobe iz zajednice koje su bile žrtve konverzivne terapije kao oblika nasilja u porodici kako bi čitatelji/ce shvatili/e šta je zapravo to kroz što žrtva nasilja prolazi i kako ne bi trebala postojati razlika u pružanju zaštite bez obzira na to koji su motivi za činjenje nasilja.

Prikupljanje podataka od institucija

Poslali/e smo dopise sigurnim kućama koje pružaju zaštitu žrtvama nasilja u porodici kako bismo utvrdili/e koliko je LGBTI žrtava nasilja u porodici smješteno, koja je procedura za njihovo primanje u sigurnu kuću, da li ima reakcija drugih žrtava nasilja smještenih u sigurnoj kući i kakav je način postupanja prema LGBTI žrtvama. Dopise smo poslali/e i ministarstvima unutrašnjih poslova u BiH kako bismo utvrdili da li je i u kojem procentu bilo prijavljenih slučajeva nasilja u porodici nad LGBTI osobama, kakva je procedura policije u tom slučaju, kako su evidentirani ti slučajevi, ako ih je bilo, i koji je ishod. U kontekstu ovog istraživanja kao nasilje u porodici tretirat ćemo i nasilje među partnerima/cama koji/e su u emotivnoj vezi. Radi prikupljanja informacija o konverzivnoj terapiji kao obliku nasilja nad LGBTI osobama uputili/e smo dopis javnim zdravstvenim ustanovama u BiH u nadi da ćemo dobiti informacije da li je takva vrste „terapije“ provedena u datoj ustanovi i da li je bilo pritužbi i prijava konkretnog/e psihologa/inje.

Na osnovu podataka koje smo dobili/e koristeći navedenu metodologiju napisali/e smo poglavlja **Sistemska podrška i Oblici nasilja u porodici nad LGBTI osobama**. U sklopu prvog poglavlja pružit ćemo podatke o kapacitetima sigurnih kuća i psihosocijalnoj podršci koju pružaju LGBTI osobama. U sklopu narednog poglavlja obradit ćemo tri oblika nasilja gdje su žrtve LGBTI osobe: *nasilje roditelja nad djecom, konverzivna terapija i nasilje među partnerima/cama*.

Na osnovu svega navedenog u istraživanju izradili/e smo **preporuke**, kao vid zaključka, kojim se u daljnjem radu trebamo voditi kao društvo i predstavnici/e institucija/organizacija, u cilju poboljšanja položaja LGBTI osoba koje izgube zaštitu unutar društvene strukture u kojoj se trebaju osjećati najsigurnije – vlastite porodice – i primorane su potražiti je izvan nje.

1. Pravni okvir za zaštitu od nasilja u porodici

Zaštita ljudskih prava LGBTI osoba zagarantovana je Ustavom BiH u koji je inkorporirana i Evropska povelja o ljudskim pravima i slobodama, Zakonom o zabrani diskriminacije BiH² i djelimično Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH.³ Krivični zakon Federacije BiH⁴ i Krivični zakonik Republike Srpske⁵ poznaju zločin iz mržnje kao oblik krivičnog djela motivisanog mržnjom prema određenom licu zbog njegovih/njenih karakteristika, a među zaštićenim karakteristikama se nalaze i seksualna orijentacija i rodni identitet. Krivični zakon Brčko distrikta BiH pruža definiciju mržnje kao pobudu za izvršenje krivičnog djela koja je zasnovana na razlikama po osnovu stvarnih ili pretpostavljenih karakteristika, između ostalog i seksualne orijentacije.⁶

S obzirom na postojeće zakonske odredbe kojima se zabranjuje diskriminacija u svim oblastima života, jasno je da i u pogledu nasilja u porodici zaštita ne smije izostati bez obzira na to koji je motiv za počinjenje nasilja. Pružanje zaštite regulisano je i Konvencijom Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljnjem tekstu Istanbulska konvencija) koja je usvojena u Istanbulu 2011. godine, a BiH je bila šesta država članica Vijeća Evrope koja ju je ratificirala još 2013. godine. Istanbulska konvencija je važan instrument kojim se pruža zaštita svim žrtvama nasilja jer obavezuje države potpisnice da svakoj žrtvi pruže zaštitu bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi:

Stranke će osigurati provedbu odredaba ove Konvencije, a osobito mjera za zaštitu prava žrtava, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što su spol, rod, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, pripadnost nacionalnim manjinama, imovinsko stanje, rođenje, seksualna orijentacija, rodni identitet, dob, zdravstveno stanje, invaliditet, bračno stanje, migrantski, izbjeglički ili drugi status.

² Član 2, stav (1) Zakona o zabrani diskriminacije BiH („Sl. glasnik BiH“, br. 59/09 i 66/16)

³ Član 2, stav (3) Zakona o ravnopravnosti spolova BiH („Sl. glasnik BiH“, br. 16/03 i 102/09)

⁴ Član 2, stav (11) Krivičnog zakona FBiH („Sl. novine FBiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17)

⁵ Član 123, stav (1), tačka 21) Krivičnog zakonika RS („Sl. glasnik RS“, br. 64/2017, 104/2018 – odluka US, 15/2021 i 89/2021)

⁶ Član 2, stav (42) Krivičnog zakona BD BiH („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, br. 19/2020 – prečišćen tekst)

Ova odredba Istanbulske konvencije vrlo jasno garantuje zaštitu od nasilja i osobama drugačije seksualne orijentacije i rodnog identiteta i upravo zbog toga je njeno ratificiranje izazvalo rasprave u hrvatskoj javnosti. U Bosni i Hercegovini nije bilo problema prilikom ratificiranja Istanbulske konvencije, ali je njena implementacija i harmonizacija važećih zakona sa Konvencijom problematična i deset godina nakon njene ratifikacije.

Vijeće Evrope je 2010. godine usvojilo Preporuku o mjerama za suzbijanje diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, koja predstavlja smjernice za države članice o aktivnostima koje država treba poduzeti kako bi obezbijedila LGBTI osobama uživanje zagarantovanih prava i sloboda.

Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici su *lex specialis* za ovu oblast i trebali bi pružiti što bolju zaštitu žrtvama koje su nasilje doživjele unutar svojih porodica. Međutim, važeći zakoni iz ove oblasti vrlo usko definišu porodicu, izuzev Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske koji je 2019. godine izmijenjen i pruža zaštitu licima koja su međusobno bila ili su još uvijek u emotivnoj ili intimnoj vezi, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom.⁷ Ovakva zakonska formulacija ostavlja prostor za pružanje zaštite i osobama koje su bile žrtve nasilja unutar svojih istospolnih zajednica. Slično bi se mogla protumačiti odredba Zakona o zaštiti od nasilja u porodici BD BiH koja u članove porodice ili porodične zajednice ubraja i lica koja vezuje odnos starateljstva, lica koja žive ili su živjela u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo,⁸ što se u širem smislu može tumačiti kao pružanje zaštite žrtvama nasilja gdje je počinitelj osoba iz istospolnog odnosa.

U julu 2022. godine usvojen je Akcioni plan za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTI osoba u Bosni i Hercegovini za period 2021–2024. godine. On je strateški dokument na nivou BiH koji sadrži niz mjera za čije provođenje su nadležne relevantne institucije, u cilju poboljšanja položaja LGBTI osoba u bh. društvu.

Iz svega navedenog vidimo da BiH, unatoč određenim nedostacima, ima dobar pravni okvir na osnovu kojeg LGBTI osobe u bh. društvu trebaju uživati zaštitu, ali, kao što često ponavljamo, neophodno je raditi na implementaciji postojećih zakona.

⁷ Član 7, tačka z) Zakona o zaštiti od nasilja u porodici RS („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 102/2012, 108/2013, 82/2015 i 84/2019)

⁸ Član 2, tačka b) Zakona o zaštiti od nasilja u porodici BD BiH („Službeni glasnik BD BiH“, br. 7/2018)

2. Sistemska podrška

2.1. Sigurne kuće

U Bosni i Hercegovini djeluje osam sigurnih kuća koje vode organizacije civilnog društva. Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, sigurne kuće se finansiraju iz budžeta Federacije BiH u iznosu od 70%, a ostatak finansiraju kantoni. U Republici Srpskoj sredstva za finansiranje sigurnih kuća se obezbjeđuju iz budžeta Republike Srpske u iznosu od 70%, a 30% sredstava se obezbjeđuje iz budžeta jedinica lokalne samouprave. Međutim, sigurne kuće vrlo često moraju obezbijediti dodatni izvor finansiranja iz donatorskih sredstava zbog neblagovremenog i nedovoljnog uplaćivanja sredstava. Sredstva iz budžeta RS-a i lokalnih zajednica ne uplaćuju se ukoliko centar za socijalni rad ne izda rješenje o smještaju, što je veoma čest slučaj, čime nastoje manje opteretiti budžet lokalne samouprave.

Sigurne kuće prvenstveno pružaju zaštitu, pravnu i psihološku podršku ženama i djeci koje su bile žrtve nasilja u porodici. S obzirom na to da Istanbulska konvencija obavezuje države članice na pružanje zaštite bez obzira na seksualnu orijentaciju i rodni identitet, to podrazumijeva da sigurne kuće pružaju podršku i osobama koje su unutar svojih porodica bile žrtve nasilja motivisanog njihovom seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom. Svjesni/e problema finansiranja i kapaciteta sigurnih kuća, obavili/e smo razgovor s predstavnicama pet sigurnih kuća kako bismo utvrdili/e da li im se javljaju osobe koje su bile žrtve nasilja u porodici zbog svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, da li pružaju smještaj i podršku LGBTI osobama, ako da, koja je procedura, odnosno da li se razlikuje od procedure prijema žena i djece koje su bile žrtve nasilja u porodici, te šta su glavni izazovi s kojima se suočavaju.

2.1.1. Fondacija „Lara“ – Bijeljina

U sigurnoj kući koju vodi fondacija „Lara“ nije bilo zabilježenih slučajeva nasilja u porodici nad osobama drugačije seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Najbliže tome bio je slučaj dječaka koji je bio žrtva vršnjačkog nasilja u školi, te se njegova majka obraćala sigurnoj kući za savjetovanje. Nisu upoznati/e ni da je bilo takvih slučajeva u drugim lokalnim zajedni-

cama. Ističu da kao organizacija nemaju predrasude i stavit će se na raspolaganje svakome kome je potrebna njihova pomoć, ali nisu u mogućnosti pružiti podršku u smislu smještaja u sigurnu kuću muškaraca koji su bili žrtve bilo koje vrste nasilja, uključujući i LGBT osobe, već smještaj pružaju isključivo ženama i djeci žrtvama nasilja. U okviru specijalizovanih usluga podrške, pružaju pravno i psihološko savjetovanje, smještaj u Sigurnu kuću, vode grupe za samopomoć i vode SOS telefon (1264).

Kada je riječ o uspostavljanju sigurne kuće za LGBT osobe, smatraju da bi to moglo biti problematično, jer je naše društvo i dalje veoma tradicionalno i sklono stereotipima. Osim toga, problem su i finansije, jer se i postojeće sigurne kuće u Republici Srpskoj bore s finansiranjem, iako je uređeno da se finansiraju u iznosu od 70% sa entitetskog nivoa, a 30% iz lokalne zajednice. Njihov stav je da su protiv svih oblika nasilja u društvu i da se svi zajedno moramo boriti da izgradimo tolerantniju sredinu u kojoj će svaki pojedinac imati jednaka prava.⁹

2.1.2. Fondacija „Udružene žene“ – Banja Luka

Fondacija unutar svog djelovanja ima svoje servise – pravno i psihološko savjetovalište, SOS telefon i sigurna kuća. To su kanali kojima komuniciraju s korisnicama koje ukazuju na svoje probleme, te se na osnovu njihovih specifičnih potreba razmišlja kako da im se pruži pomoć. Nisu imale iskustvo rada sa osobama koje su bile žrtve nasilja u porodici zbog svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, izuzev jednog kontakta putem SOS telefona. Smještaj u sigurnu kuću se odvija na osnovu odluke centara za socijalni rad, oni odlučuju da li će se neko smjestiti u sigurnu kuću ili ne, naravno, uz pristanak žrtve. Smatraju da to može biti prepreka za žrtve nasilja drugačije seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, odnosno mogu imati veći otpor da prijave znajući kakav je put – prije svega moraju prijaviti policiji, potom centru za socijalni rad, i to je vrlo vjerovatno razlog zbog kojeg nisu imale takva iskustva.

Sigurna kuća može primiti djecu do 18 godina, a punoljetne muškarce nije u mogućnosti primiti. Procedura prijema je ista kao i za sve korisnice i sve su ravnopravne bez obzira na lične karakteristike, između ostalog i seksualnu orijentaciju. Svakoj žrtvi se pristupa u skladu s njenim specifičnim potrebama, a na osnovu njih se pravi individualni plan podrške koji bi se

⁹ Razgovor obavljen 23. 2. 2024.

mogao razlikovati od neke druge korisnice, ali to je isključivo zbog specifičnosti slučaja, a ne zbog seksualne orijentacije osobe.

Zbog iskustva rada s drugim žrtvama nasilja, mišljenja su da ne bi bilo loše da postoje zasebne sigurne kuće koje će pružati usluge LGBTI žrtvama nasilja u porodici. Razlog za to je što smatraju da bi mogli postojati određeni problemi kada su u pitanju druge žrtve nasilja; mi smo društvo skloni predrasudama i stereotipima i postoji mogućnost da u takvoj situaciji eskaliraju. To je nešto što može poremetiti sam proces rehabilitacije žrtava.

Preporučuju edukacije centara za socijalni rad i policije jer je u tim institucijama prisutno mnogo rigidnosti, zbog čega osobe doživljavaju nasilje iza zatvorenih vrata. Osobe se plaše da prijave, i to opravdano, jer postoji mnogo rigidnih profesionalaca koji se nalaze na određenim pozicijama, a koji možda nekad odlučuju o životima.¹⁰

2.1.3. Udruženje „Vive žene“ – Tuzla

U udruženju „Vive žene“ imali su jedan slučaj gdje su nasilje nad transrodnom ženom vršila treća lica. Bila je premještena iz doma u kuću za mlade i tu je doživljavala različite prijetnje, uvrede, komentare vrlo negativnih konotacija od osoba koje su živjele u blizini. Kada su se našle u situaciji da odlučuju o tome da li će biti smještena u sigurnu kuću, nije bilo dileme, ali jeste postojala bojazan kako će to druge žene i djeca doživjeti i kako će im objasniti. Međutim, njen smještaj u sigurnu kuću je prošao bez velikih problema oko prijema, nije bilo ekstremnih reagovanja iz predrasuda, odbijanja ili diskriminacije. Mogući razlog za to je što je osoblje sigurne kuće i ranije imalo kontakt s njom jer je dolazila na psihoterapiju.

Ona nije prošla kroz tranziciju u smislu promjene spola, ali sve karakteristike su bile karakteristike žene – šminka, duga kosa, nokti. Korisnice sigurne kuće su vrlo lijepo prihvatile tu situaciju kada im se sve objasnilo. Postavlja se pitanje da li bi reagovale drugačije da se nije radilo o maloljetnoj osobi. Do neslaganja među korisnicama je dolazilo, ali iz drugih razloga, što je normalno kad se različiti karakteri nađu u istom prostoru.

Pravila i procedure su iste za sve korisnice sigurne kuće, što je vidljivo i iz

¹⁰ Razgovor obavljen 27. 2. 2024.

odgovara koje smo dobile/i od drugih sigurnih kuća. Transrodna osoba je imala cilj da ode u drugu državu i tamo započne proces tranzicije i to je bio dogovor koji su sigurna kuća i centar za socijalni rad poštovali. Nakon što je navršila 18 godina, napustila je državu, a do tada je imala podršku socijalne radnice.

Zahvaljujući socijalnoj radnici, s kojom je bila u kontaktu zbog svega što joj se dešavalo i koja je znala za postojanje sigurne kuće, smještena je u sigurnu kuću. U sigurnoj kući nisu imale takvo iskustvo ranije, ali su postupile onako kako su najbolje znale u tom trenutku. Postojali su određeni problemi, ne zbog manjka volje da se pruži podrška, već zbog nedovoljno iskustva i razumijevanja tog načina života. U ovoj konkretnoj situaciji osoba je imala drugačije veze, tj. odnose s osobama koje su boljeg imovinskog stanja, koje su je obasipale poklonima i dolazile po nju u skupim automobilima, zbog čega je postojala bojazan da se tu radilo o nekoj vrsti prostitucije, što kao sigurna kuća nikako nisu smjele prihvatiti, ali nisu imale nikakve dokaze za to. To je stvaralo i probleme s drugim korisnicama koje su se osjećale nepriviligovano.¹¹

2.1.4. Fondacija lokalne demokratije – Sarajevo

Fondacija vodi sigurnu kuću u Sarajevu od 2000. godine i ima sklopljen Protokol o saradnji s Ministarstvom unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo i Ministarstvom za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo te preko službi socijalne zaštite smješta korisnice/ke u Sigurnu kuću. Sigurna kuća obezbjeđuje smještaj prema preporuci nadležne službe ili dežurnog/e socijalnog/e radnika/ce, odnosno prema njihovoj procjeni o smještaju koju donose na osnovu prijave za nasilje u porodici. Mjesna nadležna služba socijalne zaštite učestvuje u rješavanju svakog slučaja kroz učešće i realizaciju individualnog plana zaštite koji se pravi s korisnicama.

Dakle, osobe su smještene isključivo zato što su žrtve nasilja u porodici, a ne zato što su drugačije seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, jer su to informacije koje njima nisu poznate u datom trenutku. Zabilježili su 2-3 slučaja, u jednom od njih otac je zlostavljao svoju kćerku, odnosno ona je prijavila oca za nasilje u porodici, iako je i s bratom imala konflikte zbog svoje seksualne orijentacije. Na osnovu prijave bila je smještena u sigurnu kuću i tretirana je kao i ostale korisnice. Tokom boravka i tretmana izrađena

¹¹ Razgovor obavljen 27. 2. 2024.

je izlazna strategija, otac je radio s centrom za socijalni rad i na kraju je prihvatio njenu seksualnu orijentaciju i tražio da se vrati kući, uz obećanje da neće vršiti nasilje i praviti probleme, i na taj način je okončan taj slučaj. U drugom slučaju radilo se o osobi koja se identifikovala kao muškarac, a nasilje u porodici je vršila nana budući da osoba nije imala roditelje. Desi se kroz rad sa korisnicama da se sazna za njihovu seksualnu orijentaciju ili rodni identitet, ali to su povjerljive informacije koje nisu bile poznate ni institucijama. Stoga razlog njihovog smještaja u sigurnu kuću nije bila njihova seksualna orijentacija ili rodni identitet, ali je vrlo vjerovatno da je bilo poznato porodici, te da je to bio razlog poremećaja odnosa koji su kulminirali nasiljem. Osoba nije promijenila spol niti dokumente i zato je bio moguć njen smještaj u sigurnu kuću, u suprotnom to bi predstavljalo problem. Razlog za to je što se radi o sigurnoj kući za žene koja ima sklonište za djevojke žrtve seksualnog nasilja, incesta, silovanja, nasilja u porodici, čija je starosna dob od 12 do 18+ i bilo bi teško obezbijediti privatnost i sigurnost, a osim toga smještajni kapaciteti nisu dovoljni.

Informacije o seksualnoj orijentaciji i svi drugi podaci o osobi su povjerljivi, ali korisnice međusobno razgovaraju i saznale su i za seksualnu orijentaciju i rodni identitet osoba koje su bile smještene u sigurnu kuću jer one to nisu krile. Ali reakcije drugih korisnica nisu bile problematične, a razlog vrlo vjerovatno leži u tome što se radi o dugogodišnjim žrtvama nasilja, vrlo povrijeđenim osobama, zlostavljanim ženama koje razumiju šta znači biti žrtva i prihvataju različitosti. Osim toga, pravila sigurne kuće ne dozvoljavaju diskriminaciju ni po kojem osnovu. Problem je bio u drugim ustanovama, konkretno u slučaju transrodnog maloljetnog muškarca kojeg su u školi odbijali oslovljavati u muškom rodu, što je on smatrao provokacijom, dok su sve štice i osoblje sigurne kuće bez problema prihvatile njegovo izražavanje.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici predviđa boravak u sigurnoj kući do šest mjeseci, ali u praksi period nije sporan, jer nije moguće odrediti koliko će nekome biti potrebno vremena da izađe iz nasilnog odnosa i da se rehabilituje. Stoga neke osobe ostaju i duže.

Unatoč senzibiliziranom i educiranom osoblju, smatraju da bi za LGBTI osobe trebale postojati odvojene sigurne kuće jer bi im se moglo puno više posvetiti i prilagoditi aktivnosti njihovim potrebama.¹²

¹² Razgovor obavljen 29. 2. 2024.

2.1.5. „*Budućnost*“ – Modriča

Kapacitet sigurne kuće „*Budućnost*“ Modriča je 16 osoba, od čega su četiri mjesta uvijek bila rezervisana za žrtve trgovine ljudima ili nekih drugih oblika nasilja. Sada je situacija drugačija jer imaju mnogo više žrtava trgovine ljudima nego žrtava nasilja. Na smještaju je mnogo više djece žrtava trgovine ljudima nego odraslih, djeca su bez roditeljske pratnje i preživjela su neki oblik zlostavljanja i seksualnog nasilja.

Tri-četiri osobe drugačije seksualne orijentacije bile su na smještaju, ali to nije bilo poznato u samom početku, već je naknadno kroz razgovor s psihologinjom utvrđeno, jer su osobe upućene u sigurnu kuću kao žrtve nasilja u porodici. U tim slučajevima počinitelj nasilja je otac, a u jednom slučaju su oba roditelja vršila nasilje nad kćerkom zbog drugačije seksualne orijentacije.

Kada je riječ o oblicima nasilja, radi se najčešće o kombinaciji različitih vidova nasilja – fizičkog, psihičkog i ekonomskog. Procedura prijema u sigurnu kuću i tretmana su isti za sve štićenice sigurne kuće – izrađuje se individualni plan podrške za svaku osobu. Postoji razlika u koracima u zavisnosti od prirode svakog konkretnog slučaja – da li je žena sama, sa odrasлом djecom ili maloljetnom. Kada su u pitanju maloljetna djeca, sve mora ići preko centra za socijalni rad.

Nakon što se osobe jave putem SOS telefona, osoblje sigurne kuće se obraća centru za socijalni rad koji bi trebao da izda rješenje, što se često ne desi. U tom slučaju, ako zaposlenice sigurne kuće procijene da je potrebno zbrinjavanje, to će i učiniti bez rješenja, s tim da tada nije moguće naplatiti troškove. O trajanju boravka odlučuju samoinicijativno, a kada centar za socijalni rad izda rješenje, istovremeno određuje i period boravka. To nije uvijek šest mjeseci, kao što je predviđeno zakonom; nekad procijene da je dovoljan smještaj u trajanju od 20 dana. No, bez obzira na to, sigurna kuća odlučuje da li je potrebno da osoba ostane duže ili ne, u zavisnosti od njenih potreba.

Osobe koje su bile na smještaju kao žrtve nasilja u porodici zbog svoje seksualne orijentacije bile su mlađe punoljetne osobe. Jedna od njih je otišla u inostranstvo kod srodnika i nije se vraćala u porodicu. U sigurnoj kući se nije dešavalo da je neka od ostalih korisnica imala nepovjerenje, vršila neki oblik nasilja ili izopštavala osobu na osnove njene seksualne orijentacije.

Smatraju da bi formiranje nove sigurne kuće za LGBTI osobe značilo neka nova finansijska sredstva koja je vrlo teško obezbijediti. I ovako se sigurne kuće nalaze u teškoj situaciji kada je u pitanju zbrinjavanje žrtava nasilja jer isplata sredstava kasni i po godinu dana. Mišljenja su da treba više sigurnih kuća u BiH koje bi primale različite osobe u kojima će raditi osoblje osposobljeno da pruži adekvatnu zaštitu svim osobama. Važno je da osoblje može odgovoriti izazovima svake ranjive grupe i raditi na sprečavanju i uklanjanju stigme. Smatraju da uspostavljanjem posebne sigurne kuće za LGBTI osobe opet ih izdvajamo iz zajednice i ne možemo očekivati re-socijalizaciju. No, svjesni da gej muškarci i trans žene ne mogu biti smješteni/e u postojeće sigurne kuće, preporučuju uspostavljanje sigurnih kuća za te kategorije.¹³

2.1.6. Fondacija Krila nade – Sarajevo

Fondacija Krila nade otvorila je prvu sigurnu kuću za LGBTI osobe. Ova vrsta podrške je iznimno važna jer se LGBTI osobe često suočavaju sa izbacivanjem iz kuće nakon što članovi/ice porodice saznaju za njihovu seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet. Sigurna kuća je uspostavljena u periodu pisanja istraživanja, tako da ne možemo pružiti informacije o iskustvima iz prakse. Utočište nudi:

- siguran smještaj za LGBTI osobe koje su ostale bez doma,
- hranu tokom boravka u kući,
- higijenu, odjeću i druge potrepštine tokom boravka u kući,
- psihoterapijsku i savjetodavnu podršku,
- pravne savjete i podršku,
- jačanje ličnih kapaciteta kao osnove za ostvarenje samo stalnog života.¹⁴

Sigurna kuća osnovana je uz podršku Evropske unije i Vijeća Evrope, što znači da i dalje ne postoji sistemsko rješenje za LGBTI osobe koje ostanu

¹³ Razgovor obavljen 12. 3. 2024.

¹⁴ „Prvi centar u Bosni i Hercegovini koji pruža rezidencijalnu podršku LGBTIQ+ zajednici“, Fondacija Krila nade BiH, pristupljeno 20. 5. 2024, <https://wings-of-hope.ba/projects/sigurna-kuca-za-lgbtiq-osobe/>

bez krova nad glavom. Uživat će podršku zahvaljujući radu nevladine organizacije koja se finansira iz doniranih sredstava, dok država i dalje ne prepoznaje LGBTI osobe kao marginaliziranu i ranjivu kategoriju.

Iz razgovora sa svakom predstavnicom sigurne kuće proizlazi jedan zaključak – neophodno je provoditi edukacije u cilju senzibilizacije osoblja i razumijevanja. Osoblje sigurnih kuća ima volju da pruži podršku i razumijevanje marginaliziranim grupama i njihovim problemima, ali im je potrebno specifično znanje. Neophodna je razmjena iskustava u cilju poboljšanja usluga jer je konačni cilj da korisnice dobiju adekvatnu uslugu. Sve sigurne kuće su opredijeljene da se bave zaštitom od nasilja, bez obzira na to kako se osoba izjašnjava. Ističu da bi izrada smjernica ili pisanih procedura kako postupati u takvim slučajevima također bila od pomoći.

2.2. Centri za socijalni rad

Kontaktirale smo centre za socijalni rad/općinske službe za socijalna pitanja s upitom o zabilježenim slučajevima nasilja u porodici nad LGBTI osobama. Zaprимile smo 23 odgovora, od čega je samo jedna služba evidentirala dva slučaja nasilja u porodici motivisanog seksualnom orijentacijom i/ili rodnim identitetom osobe. U oba slučaja roditelji su bili počinitelji nasilja u porodici. Postupili su kao i u svim drugim slučajevima – pružili su pravnu, psihološku i novčanu pomoć, te smještaj u sigurnu kuću.

Iz ostalih centara za socijalni rad/općinskih službi navode da nisu imali zabilježene slučajeve nasilja u porodici nad LGBTI osobama. Većina smatra da je njihovo osoblje senzibilizirano, ali da su dodatne edukacije dobrodošle. Mišljenja oko formiranja namjenskih sigurnih kuća su podijeljena. Iz jednog od centara za socijalni rad dobile smo odgovor da osoblje reaguje osuđivački i s velikom dozom neznanja kada su ove teme u pitanju, te da je nužno podizati svijest i edukovati osoblje, dok u drugom centru za socijalni rad smatraju da njihovo osoblje nije senzibilizirano i da im nisu potrebne edukacije na ovu temu.

Veoma mali broj evidentiranih slučajeva nasilja u porodici nad LGBTI osobama su objasnile i predstavnice organizacija koje rukovode sigurnim kućama – prilikom prijave nasilja u porodici centri za socijalni rad i policija ne dovode u pitanje motiv, već se takvo djelo bilježi isključivo kao nasilje u porodici. Do saznanja o seksualnoj orijentaciji i/ili rodnom identitetom

kao motivu za počinjenje nasilja najčešće dolazi spontano u okruženju sigurnih kuća.

2.3. Domovi zdravlja/centri za mentalno zdravlje

Prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti FBiH, centri za mentalno zdravlje rade na unapređenju mentalnog zdravlja u zajednici, provode edukaciju članova/ica porodice i radne okoline; pružaju usluge psihološkog savjetovanja u porodici i zajednici; vrše procjenu rizika po mentalno zdravlje u zajednici.¹⁵ Kroz upite centrima za mentalno zdravlje nastojale smo utvrditi da li su im se obraćale LGBTI osobe koje su bile žrtve nasilja u porodici, da li su imali zahtjeve za provođenje *konverzivne terapije* i da li su provodili *konverzivnu terapiju*. Pristigli su odgovori od 23 ustanove, od čega je samo jedna navela da je zabilježila više slučajeva obraćanja LGBTI osoba zbog nasilja koje su doživjele u porodici, te se čak dešavalo da su roditelji tražili da se izvrši *konverzivna terapija*, što je osoblje centra odbilo. Ostale ustanove su navele da se uopšte nisu susretale s takvim slučajevima ili da su LGBTI korisnici/e usluga centra za mentalno zdravlje, ali da su dolazili/e iz drugih razloga, a ne zbog nasilja u porodici. Sve ustanove tvrde da nikada nisu vršile konverzivne terapije, uključujući i ustanovu za koju smo dobile informaciju od LGBTI osoba da su upravo tamo bile podvrgnute konverzivnoj terapiji.

U nastavku istraživanja bit će predstavljene lične priče dvije osobe koje su bile izložene konverzivnoj terapiji. Njihova iskustva će pokazati da centri za mentalno zdravlje, iako su javne ustanove koje trebaju svima ravnopravno pružati besplatnu pomoć uz najviši stepen profesionalizma i znanja, često predstavljaju mjesto kreiranja trauma zbog kojih kasnije osobe oklijevaju tražiti stručnu podršku.

2.4. PolICIJA

Za potrebe istraživanja uputile smo dopis svim ministarstvima unutrašnjih poslova u Bosni i Hercegovini s ciljem utvrđivanja imaju li zabilježene slučajeve nasilja u porodici motivisanog seksualnom orijentacijom i/ili rod-

¹⁵ Zakon o zdravstvenoj zaštiti FBiH, član 88, stav (2), neslužbeni prečišćeni tekst („Službene novine Federacije BiH“, br. 46/2010 i 75/2013)

nim identitetom žrtve, ko su najčešći počinitelji nasilja, koje korake poduzimaju u tom slučaju i da li imaju senzibilizirane službenike/ce. Dobile smo odgovore od deset MUP-ova.

Iz MUP-a Unsko-sanskog kantona odgovorili su da nemaju zabilježene slučajeve nasilja u porodici motivisanog seksualnom orijentacijom i/ili rodnim identitetom žrtve, te da nemaju dovoljno senzibiliziranog osoblja koje zna kako postupati u takvim situacijama. Stoga su izrazili želju za svakom vrstom pomoći.

Policija Brčko distrikta BiH također nema zabilježenih slučajeva ovog oblika nasilja, te smatra da joj nije potrebna pomoć organizacija koje rade s LGBTI osobama jer je određen broj policijskih službenika/ca prošao obuku na ovu temu.

Isti odgovor je zaprimljen i iz MUP-a Kantona Sarajevo, uz napomenu da bi svakoj žrtvi nasilja u porodici, koja bi iskazala želju i spremnost za smještaj u sigurnu kuću, u saradnji sa Javnom ustanovom „Kantonalni centar za socijalni rad“, bio osiguran smještaj jer sve žrtve uživaju jednaka prava, bez obzira na seksualnu orijentaciju.

MUP Kantona 10 nema evidentirane slučajeve nasilja koji su motivisani seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom žrtve.

Iz MUP-a Tuzlanskog kantona dobile smo informaciju da je do sada evidentirano samo jedno takvo krivično djelo. U tom slučaju sin je prijavio oba roditelja jer su ga psihički i fizički zlostavljala zbog njegove seksualne orijentacije. Nakon izvršenih potrebnih radnji, izrađen je Izvještaj o počinjenom krivičnom djelu i dostavljen Kantonalnom tužilaštvu Tuzlanskog kantona, a oštećeni je zbrinut kod prijatelja po sopstvenoj želji budući da je u to vrijeme bio punoljetan. Navode da policijski/e službenici/e Uprave policije MUP-a TK postupaju u svim slučajevima prijave krivičnih djela u skladu s odredbama Zakona o krivičnom postupku FBiH, istragom rukovodi tužilac/teljica, a policijski/e službenici/e poduzimaju sve potrebne radnje po nalogu i pod nadzorom tužioca/teljice, pa tako i u slučajevima prijave nasilja ili eventualno drugih krivičnih djela koja su motivisana seksualnom orijentacijom oštećenih. Policijski/e službenici/e koji/e rade na problematici nasilja u porodici dovoljno su senzibilizirani/e za rad s LGBTI osobama žrtvama nasilja u porodici, te prema svim građanima/kama postupaju jednako. Kada je u pitanju smještaj LGBTI osoba u sigurne kuće, policijski/e službenici/e smatraju da, ukoliko bi shodno propisanim i tre-

nutno važećim uslovima postojala potreba za smještaj LGBT osoba u sigurnu kuću, to bi i preporučili/e ne odvajajući LGBTI osobe od drugih žrtava nasilja. Smatraju da nema potrebe za osnivanjem posebnih sigurnih kuća za LGBTI osobe ženskog spola, ali bi bilo potrebno odvojiti sigurnu kuću za osobe muškog spola, gdje bi se vršio smještaj LGBTI osoba muškog spola koje su žrtve nasilja u porodici.

MUP Posavskog kantona nije imao zabilježene slučajeve nasilja u porodici nad LGBTI osobama, kao ni MUP Zapadnohercegovačkog kantona. Iz MUP-a Hercegovačko-neretvanskog kantona navode da su evidentirali slučajeve nasilja u porodici motivisanog rodnim identitetom osobe, pojašnjavajući da se radi o nasilju gdje je žrtva bila supruga, što ukazuje na to da ne postoji razumijevanje terminologije i problema s kojima se suočavaju LGBTI osobe.

U Zeničko-dobojskom kantonu nisu zabilježeni slučajevi nasilja u porodici nad LGBTI osobama, te smatraju da ne trebaju postojati zasebne sigurne kuće za LGBTI osobe zbog činjenice da se profesionalnim radom policijskih i pravosudnih struktura osigurava jednaka sigurnost u krivičnim postupcima i krivičnoj zaštiti za sve građane/ke bez obzira na to o kojoj marginaliziranoj grupi se radi. Ističu važnost svih aktivnosti koje poduzimaju civilno društvo i nevladin sektor kako bi unaprijedili stanje u oblasti poštovanja prava i sloboda određenih kategorija i generalno sprečavanja nastupanja bilo kakvih situacija u kojima bi određena lica mogla biti žrtve diskriminacije po osnovu spola, seksualne orijentacije i drugih ličnih karakteristika.

Iz MUP-a Bosansko-podrinjskog kantona dobili smo odgovor da nema evidentiranih slučajeva nasilja u porodici motivisanih seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom žrtve, kao ni slučajeva nasilja u partnerskim odnosima u istospolnim zajednicama.

Na osnovu navedenih odgovora ministarstava unutrašnjih poslova moglo bi se zaključiti da ne postoji mnogo slučajeva nasilja u porodici nad LGBTI osobama. Međutim, jasno je da to nije slučaj, prije svega zbog toga što se ne vodi evidencija o motivu počinjenja krivičnog djela, a iskustva sigurnih kuća pokazuju da postoje takvi slučajevi i da se žrtve ne usuđuju prijaviti jer bi to značilo da moraju otkriti svoju seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet institucijama, što one ne žele jer nemaju dovoljno povjerenja u institucije države.

Kao glavni razlog za nepovjerenje navodi se moguća homofobija/transfobija službenika/ca policije (82,6% ispitanih).¹⁶

Koji su stvarni stavovi policije navodi se u istraživanju iz 2021. godine,¹⁷ prema kojem većina ispitanih službenika/ca smatra da su LGBTI osobe u potpunosti ravnopravne. Takav stav objašnjavaju malim brojem prijavljenih i procesuiranih slučajeva, te nedovoljnim brojem „autovanih“ osoba. Smatraju da je negativan stav zajednice prema policiji neargumentovan, te da policija prema LGBTI osobama ne vrši nikakvu diskriminaciju, uz priznavanje da postoje izuzeci.¹⁸

Profesionalan pristup policijskih službenika/ca je važan, a on podrazumijeva ne samo senzibiliziranost, već i poznavanje LGBTI narativa i terminologije, senzibiliziran vokabular, nenametljivost, empatički i asertivan pristup.¹⁹

¹⁶ Miladinović, Aleksandar; *Policija i LGBT: Kriminalistički aspekt*, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske i Mreža žena MUP RS, Banja Luka, 2021.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid.

3. Oblici nasilja u porodici nad LGBTI osobama

Prema Krivičnom zakonu FBiH, nasilje predstavlja drsko ili bezobzirno ponašanje kojim se ugrožava mir, tjelesna cjelovitost ili psihičko zdravlje člana/ice porodice, odnosno svako ponašanje kojim se nanosi fizička, psihička ili seksualna bol ili patnja i/ili ekonomska šteta, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete.²⁰ Nasilje u porodici jedan je od najčešćih oblika koje doživljavaju LGBTI osobe. Ono se kreće od ograničavanja slobode kretanja, uskraćivanja druženja, sportskih aktivnosti i sličnih kazni i raznih vidova psihičkih pritisaka, prinudnog „liječenja“, do fizičkog nasilja i izbacivanja i roditeljskog doma.²¹ U BiH 61,34% LGBTI osoba strahuje za vlastitu bezbjednost zbog toga što su LGBTI osoba, od čega se 6,38% slučajeva odnosi na nasilje u porodici; 23,23% ispitanika/ca nije prijavilo nasilje zbog nepovjerenja u službene osobe u postupku (17,11%), straha od reakcije porodice (16,39%), straha od otkrivanja LGBTI identiteta (13,25%), straha od reakcije policije (12,05%), straha od nasilnika/ca (11,81%), straha od stigmatizacije (9,88%), straha od reakcije prijatelja/ica (5,54%) ili zbog drugih razloga.²² Isto istraživanje je provedeno 2017. i rezultati su bili vrlo slični (60,9%), što pokazuje da ne postoje pozitivne promjene u društvu. Dapače, radi se o nazadovanju u stavovima društva prema LGBTI osobama, zbog čega je povećana zabrinutost za vlastitu sigurnost.

3.1. Nasilje roditelja nad djecom

Nasilje u porodici je krivično djelo za koje je zapriječena kazna zatvora od jedne do pet godina ukoliko je učinjeno prema djetetu ili maloljetniku.²³ Ukoliko je krivično djelo počinjeno iz mržnje zbog seksualne orijentacije ili rodnog identiteta osobe, takvo postupanje će se uzeti kao otežavajuća okolnost.²⁴

²⁰ Član 7. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH („Sl. novine FBiH“, br. 20/2013 i 75/2021)

²¹ Miladinović, Aleksandar, Policijski i LGBT: Kriminalistički aspekt, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske i Mreža žena MUP RS, Banja Luka 2021, str. 123.

²² Brojevi koji ravnopravnost znače 3, Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo, 2023.

²³ Član 222, stav (4) Krivičnog zakona FBiH („Sl. novine FBiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17)

²⁴ Član 2, stav (11) Krivičnog zakona FBiH („Sl. novine FBiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14, 46/16 i 75/17)

U periodu od 2019. do juna 2023. godine SOC-u je prijavljeno ukupno 16 krivičnih djela nasilja u porodici na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Tek pet slučajeva je prijavljeno zvaničnim institucijama, a glavni razlog za neprijavljivanje koji su žrtve navele jeste da ne žele da prijavljuju roditelje i naruše porodične odnose. Počinitelji nasilja u porodici su najčešće muški članovi porodice. Prema istraživanju Sarajevskog otvorenog centra, 94,7% LGBTI osoba je obznanilo svoj identitet svojim prijateljima/cama, 41,2% je obznanilo identitet svojim majkama, 43,5% braći, a sestrama čak 58,4%. Očevima je svoj identitet obznanilo tek 25,5% ispitanika/ca.²⁵

Ovaj procenat nam ukazuje koliko nizak stepen povjerenja djeca imaju u muškog roditelja, a razlog za to su patrijarhalni stavovi karakteristični za bh. društvo gdje je muškarac „glava“ porodice.

Po saznanju za seksualnu orijentaciju djeteta, očevi često zauzimaju uloge „čuvara“ patrijarhalnih vrijednosti, čak i ako se prije toga nisu ponašali na taj način. Majke se nađu u ulozi glavnog „krivca“ za takvo ponašanje djeteta i zastrašene su ponašanjem očeva svoje djece.²⁶ Istraživanja pokazuju da su samohrane majke sklonije tome da prihvate identitet svog djeteta i pruže mu zaštitu u poređenju s dvoroditeljskim zajednicama. Kao razlog navodi se činjenica da su samohrane majke nesputane patrijarhalnim normama i osjećaju veću odgovornost za dobrobit djece, što nije iznenađujuće s obzirom na to da su i same drugačije od onoga što društvo percipira kao „normalno“, a to su porodice s muškim i ženskim roditeljem.²⁷ Roditelji koji saznaju za drugačiju seksualnu orijentaciju ili rodni identitet djeteta prolaze kroz različite stadije. Prva uobičajena faza je šok, koji kasnije prelazi u preispitivanje svojih metoda odgoja i preuzimanje krivnje. U trećoj fazi se javlja osjećanje tuge zbog mišljenja da više ne poznaju svoje dijete, a u četvrtoj se javljaju strahovi o sudbini svog djeteta koje će vrlo vjerovatno biti diskriminisano i izloženo nasilju, dok oni religiozni smatraju da će njihovo dijete završiti u paklu. Za petu fazu je karakteristična sramota od okoline, odnosno razmišljanje o tome šta će okruženje pomisliti o njima. Šesta faza je presudna – u njoj dolazi do konačnog zauzimanja stava koji može biti prihvatanje ili potpuna razočaranost zbog koje se okreću vršenju nasilja.²⁸

²⁵ Brojevi koji ravnopravnost znače 3, Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo, 2023.

²⁶ Mršević, Zorica, *Porodično nasilje i odbacivanje LGBT dece u Srbiji*, Institut društvenih nauka Beograd, 2014.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

Tokom 2022. i 2023. SOC je zaprimio šest prijava za nasilje u porodici:

- Žrtvu je napao otac jer ne odobrava njegovu/njenu seksualnu orijentaciju. Ovaj slučaj je prijavljen policiji;
- Nakon Povorke ponosa prijatelj žrtve prijavio je nasilje u porodici koje su počinili roditelji žrtve nakon što su sasvim slučajno putem medija saznali za seksualnu orijentaciju svog djeteta. Prijetili su mu da će ga ubiti, ali slučaj ipak nije prijavljen policiji;
- Prijatelj žrtve je prijavio nasilje u porodici koje trpi žrtva. Slučaj nije prijavljen policiji;
- SOC je zaprimio prijavu gej muškarca kojem prijeti otac njegovog partnera. Slučaj nije prijavljen policiji;
- Osoba koja je kontaktirala SOC sumnja da je roditelji diskriminiraju jer su njegovoj/njenoj sestri dali novac za kupovinu stana, dok njoj/njemu prijetе izbacivanjem iz stana zbog seksualne orijentacije. Ni ovaj slučaj nije prijavljen relevantnim institucijama;
- SOC je kontaktirala osoba koja traži podršku u pronalasku privremenog smještaja u BiH. Riječ o studentu/ici s Kosova koja studira u BiH i koja je stanovala kod ujaka sve dok on nije saznao za seksualnu orijentaciju nećaka/inje, nakon čega ga/ju je izbacio iz stana. Žrtva nije prijavila slučaj policiji;
- Trans žena je dobijala prijetnje od svog oca, ali je odbila da ga prijavi;
- Maloljetni gej muškarac je bio žrtva nasilja u porodici. SOC je prijavio slučaj policiji.

Iz prakse je vidljivo da LGBTI osobe ne prijavljuju krivična djela nasilja u porodici, djelimično jer ne vjeruju sistemu, unatoč znatnom pomaku koji je napravljen u pogledu senzibilizacije policijskih službenika/ca, ali više zbog činjenice da su počinitelji članovi/ice porodice i smatraju takvo ponašanje porodičnim pitanjem.

3.2. Konverzivna terapija kao specifičan oblik nasilja nad LGBTI osobama

Pored nasilja u porodici, fizičkog i psihičkog, LGBTI osobe bivaju izložene i traumatičnim i pseudonaučnim tretmanima poznatim pod nazivom *kon-*

verzivne terapije. Cilj konverzivne terapije je modifikacija seksualne orijentacije ili rodnog identiteta osobe. Ovakve „usluge“ pružaju pojedini/e psiholozi/ginje, psihoterapeuti/kinje ili psihijatri/ce, kao i pojedini/e vjerski/e službenici/e u svom privatnom svojstvu. Šalje se poruka da je seksualna orijentacija ili rodni identitet nešto promjenjivo, lični izbor, a ne urođena osobina koja nije nešto na što možemo uticati. Problematičnost je vidljiva i u samom nazivu koji sadrži riječ *terapija*, što podrazumijeva tretman koji obično ima za cilj izlječenje ili poboljšanje stanja osobe, fizičkog ili psihičkog, a time se implicira da je seksualnost nešto što se liječi i što je nezdravo za osobu te treba biti odstranjeno.²⁹

Do SOC-a su došle informacije o slučajevima LGBTI osoba koje su imale negativna iskustva sa ovim vidom „terapije“ koja su okarakterisale kao izrazito negativna iskustva, naročito što su ih izvršavali/e stručnjaci/kinje iz oblasti mentalnog zdravlja u javnim ustanovama, a tretman su ocijenile neprofesionalnim i stigmatizirajućim.³⁰ Da je bilo podvrgnuto ovakvim tretmanima izjavilo je 4,42% ispitanika/ca, od čega na tretman nije pristalo 77,78% osoba, te su mu podvrgnute protiv svoje volje. Iako je 22,22% ispitanika/ca pristalo na tretman, polovina njih je to učinila pod prisilom.³¹

Korištene su različite metode, koje obuhvataju religijske tretmane poput posjeta vjerskim dužnosnicima koje su uključivale pokušaje prevaspitavanja i vjerske razgovore, ili pseudoreligijske obrede kao što je „skidanje sihira“ ili „salijevanje strave“, te su ponekad rezultirale nasiljem. Provođeno je i prisilno nesavjesno medicinsko ili pseudomedicinsko liječenje, te primjena bioenergije, propisivanje antidepresiva, antianksiolitika i antipsihotika, te ekstenzivne endokrinološke, hormonalne i ginekološke pretrage u svrhu liječenja LGBTI identiteta.³²

Jedna od korištenih metoda je i izlaganje pornografskom sadržaju i nasilju te seksualnom uznemiravanju ili nasilju u cilju „izlječenja“ seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta.³³

²⁹ Ramón Mendos, Lucas, *Curbing Deception: A world survey on legal regulation of so-called 'conversion therapies'*, ILGA, 2020.

³⁰ Rozi izvještaj 2022: Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava LGBTI osoba u BiH, Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo, 2022.

³¹ Brojevi koji ravnopravnost znače 3, Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo, 2023.

³² Ibid.

³³ Ibid.

3.2.1. Lična iskustva osoba koje su bile izložene konverzivnoj terapiji

Lična priča br. 1

Osoba iz LGBTI zajednice podijelila je s nama svoju priču o konverzivnoj terapiji. Ovoj pseudonaučnoj metodi bila je izložena od svoje 14. godine, a uspjela se oduprijeti nakon sticanja punoljetstva. Na konverzivnu terapiju odveli su je roditelji nakon saznanja za njenu seksualnu orijentaciju koja je njima bila otkrivena bez njene volje i znanja. Na „terapiju“ je upućena u privatnu praksu, uz navođenje depresije kao razloga podvrgavanja „liječenju“.

Bitno je reći da se konverzivna terapija u Bosni i Hercegovini radi jako underground. Znači, ja kad sam skontala da sam prošla kroz konverzivnu, i da mogu da ga tužim za nadriljekarstvo – ti uzmeš onaj papir što je on tebi dao, tamo tačno stoji – liječenje depresivno-anksioznog poremećaja – i u opisu seanse, terapije, kako god, ne stoji uopšte ono što si ti prolazio. I zato sam jako često mislila da sam umislila jer on zna da je ono što radi pogrešno i opet ga radi, što je katastrofalno kad saznaš. Tako da znaš, radi se baš underground i mnogi ljudi koji su prošli kroz konverzivnu nemaju pojma da su prošli kroz nju. Znaš, jako je, ono, underground i nisam imala za šta da ga tužim. Jedino za šta sam imala da ga tužim jeste što mi je dao Zoloft koji se ne daje djeci ispod 18 godina.

Navodi da je uistinu i bila depresivna, ali ne zbog činjenice da je dio LGBTI zajednice, već zbog toga što je doživljavala vršnjačko, emocionalno, fizičko, seksualno i socio-ekonomsko nasilje. Nakon prvih šest mjeseci ljekar je isključivo navodio da liječi depresiju i anksioznost, no njegov metod je upućivao na nešto drugo. Pitanja i izjave poput: Kako tebi izgleda savršen muškarac? – Šta bi ti da ti savršen muškarac dođe ispred tebe? Ti si kriva za zlostavljanje jer si dio LGBTI zajednice da bi skrenula pažnju na sebe – navele su je da posumnja u njegove namjere kao ljekara. Iako tada nije znala za pojam konverzivne terapije, znala je da ono što proživljava nije nikakav medicinski tretman koji joj može pomoći, prije svega zbog toga što je svjesna da svoju prirodu ne može promijeniti. Propisivao joj je anti-depresive, anksiolitike i antipsihotike – lijekove koji joj nisu bili potrebni, a čak su je pokušali hospitalizirati. Cilj je bio uspostavljanje kontrole i olakšavanje manipulacije.

Odmah, dakle sa 14 godina, propisana mi je medikamentozna, odmah istog susreta, ali mislim da je na početku bio samo Zoloft, a da su se poslije uključivale ostale stvari, jer kao ništa ne funkcionise pa treba pojačati terapiju. A ja sam u suštini bila depresivna jer, kao nije mi bilo jasno šta se dešava. Mislim, nije da ja nisam pokušala da se ubijem, jesam, imala sam ja par pokušaja suicida i jasno je to bilo da je to depresija, ali iz nekih drugih totalno razloga, ne iz onog što je on sebi u glavi zamislio da jeste. Te misli sam imala isključivo tad, ne prije, ne prije, ne prije. Tad jer nisam imala pojma kako da se izvadim odatle, a bila sam jako tvrdoglava. Ti imaš, znači, porodični krug koji je isto tako nasilan, jer ja sam doslovno zatvorena u sobi, onda imaš vršnjake u školi, znači ja sam imala tri sredine u kojima sam se kretala, u sve tri sredine sam prolazila kroz nasilje. Znači, ja nisam imala da odahnem, ono kao mjesto neko da odem, samo da odahnem i da budem sigurna, ja nisam bila sigurna ni u jednom trenutku. I iz tog razloga ja nisam vidjela drugi izlaz, tako da... da. Nisam imala nikoga da se zauzme za mene, meni je u te četiri godine trebala jedna osoba, jedna, samo da mi kaže: s tobom je sve okej i bit će sve okej.

Njegova „terapija“ uključivala je izlaganje pornografskom sadržaju, uz tvrdnju da ne može znati da li je privlače osobe istog spola dok ne proba spolni odnos s muškarcem. Napominjemo da se ovdje radilo o maloljetnoj osobi. Kada je navršila 17 godina, počeo je spominjati prisilnu udaju, što je bio posljednji pokušaj izlječenja. Po saznanju za njegove namjere, glumila je da njegova terapija djeluje i da je sada privlače oba spola, što je on smatrao napretkom. Kada je navršila 18 godina, prestala je odlaziti na konverzivnu terapiju.

To je bilo jako brutalno u kontekstu da je on, ne znam, djetetu od, mislim na mene, 14-15 godina puštao brutalne pornografske sadržaje, da to tako izgleda – penetracija, penis, vagina, da je to tako normalno, stalno me forsirao da radim nekakve... exposure therapy se to zove na engleskom, ne znam kako se to prevodi na našem, jer ja kao ne mogu znat' jesam li lezbejka jer nisam probala penetraciju penis – vagina, da je prirodan lijek za pederastiju, jer se pederastija to nekad davno zvalo i tako se definisalo. Tjerao me kao maloljetnu da se mažem muškom spermom po licu i da kao to će da te nešto izliječi, divno krasno, što nije.

Iako su roditelji bili ti koji su je poslali na konverzivnu terapiju, kaže da ne može sa sigurnošću tvrditi da su zaista znali šta je očekuje i kroz šta prolazi. No, nakon nekog vremena njeni roditelji su se senzibilizirali i izgladili odnos s njom.

Ja sam njima i oprostila i rekla sam ono: Opraštam vam, ali oni sebi ne mogu da oprostite, zato što su tako brutalnu stvar uradili. Mislim da su iz dobre namjere...

Odlučila sam ponovo da im se autujem. I mami sam se autovala, i ja ne znam šta je u tom periodu od sedam godina, ali mama je rekla da ja nisam kriva, da može da vrati vrijeme unazad i popraviti stvari, to bi uradila. Ali ako sam ja spremna da od ovog trenutka krenemo ponovo da gradimo odnos povjerenja, ljubavi, poštovanja itd., izvinila se, a tata mi je rekao samo jednu stvar: Ja te se više nikad za nikad neću odreći, ti si moje dijete, meni je srce puno kad te neko spomene, jer sam ja kulturna, vaspitana, humana osoba pored svega, i da je uvijek tu za mene na prvoj liniji, i što jeste stvarno. Naravno, ako bilo koja osoba doživi bilo koje nasilje, sasvim je u redu da prekine bilo koji kontakt. Ja sam naprosto u tom trenutku prošla već kroz godine i godine psihoterapije, da sam ja svojim roditeljima i na terapiji oprostila jer to nije moj teret da nosim, to je njihov teret da oni nose.

Izloženost konverzivnoj terapiji ostavila je traume koje su zahtijevale pažnju istinskih stručnjaka/inja senzibiliziranih za specifičnost problema s kojima se susreću LGBTI osobe. Upravo takva terapija pomogla joj je da se suoči sa preživljenim.

Ja sam, srećom, naišla na super psihoterapeutkinju koja mi je pomogla kroz proces da svoju traumu integrišem, da pređem preko svoje traume, i dosta smo radili na tom procesu da oprostim svojim roditeljima i ja jako dugo nisam htjela da dam taj oprost. Svačiji proces je drugačiji, i meni je sasvim uredu da nikad ne oprostiš, sasvim uredu da nemaš kontakt ni s kim, sve je sasvim uredu dokle god si ti uredu sam sa sobom i svojim procesom.

Smatra da konverzivnu terapiju treba kriminalizovati, raditi na senzibiliziranju psihologa, psihijataru i psihoterapeuta, izmijeniti udžbenike koji i dalje tretiraju homoseksualnost kao bolest, te bi produžila rok zastarjelosti za nesavjesno liječenje s obzirom na to da treba vremena da osoba osvijesti da je bila na konverzivnoj terapiji. Roditeljima koji planiraju da se podvrgnu konverzivnoj terapiji preporučuje da se obrate organizacijama koje se bave pitanjima LGBTI osoba jer mogu dobiti pouzdane informacije i biti podrška.

Javite se udruženju GRID (Grupa roditelja i djece LGBT) koje će vam sigurno biti jedna nevjerovatna podrška i nemojte da pravite greške koje su pravili moji roditelji. Za djecu koja prolaze kroz konverzivnu terapiju trenutno bih rekla da će preživjeti i da će sve biti okej. I da su veći od toga i da im želim i nadam se u budućnosti da će imati sigurnije djetinjstvo od onoga što sam ja imala.³⁴

³⁴ Razgovor obavljen 11. 3. 2024.

Lična priča br. 2

Druga osoba s kojom smo razgovarale posjetila je psihologa na prijedlog roditelja koji nisu mogli prihvatiti njenu seksualnu orijentaciju.

Mislili su da to nije prihvatljivo – biti gej, pa zbog toga su zakazali. Kao, da ja obavim razgovor sa psihologom, nekim ko je stručan. Htjeli su oni i prije da mi idemo na neka liječenja, kao što je salijevanje strave, nešto vjerski, ali ja sam to odbijao. Mislim, htio sam i ovo da odbijem, pa sam nekako s njima na kraju otišao, da njima udovoljim. Ja sam imao tada 18 godina.

Roditelji su slučajno saznali za njegovu seksualnu orijentaciju koja je bila povod za vršenje nasilja.

Bila je dernjava, bilo je fizičko i psihičko nasilje, psihičko nasilje je bilo ono da ti zabranjuju neke stvari, naprimjer zabranjuju mi češalj, zabranjuju mi rozu majicu, pa eto sve to hajmo reći čini muškarca kao muškarca, kao heteropatrijarhalno ponašanje. I onda su nakon toga krenuli, bilo je nekog fizičkog nasilja, ali ne ono da idu isključivo da te napadaju, nego više ne daju mi da izađem na polje, pa onda dođe da se zakači, i onda je tu dolazilo do konflikta više.

Prilikom prve posjete psihologu kod kojeg su ga zakazali njegovi roditelji shvatio je da se zapravo radi o konverzivnoj terapiji.

Nije mi rečeno da će to biti konverzivna terapija, samo sam odveden tom psihologu, tamo mi je rekao da mu ispričam svoj problem... Ja sam mu rekao da sam homoseksualac, onda je on meni rekao – da li želim da dobijem sidu, da bi on izašao sa puškom i sve nas protjer'o, on to ne podržava, znam li ja da postoje dva grada, Sodoma i Gomora. Onda je on meni predložio liječenje Kur'anom, da ja njemu dolazim da čitamo zajedno stranice Kur'ana. Ja sam to odbio i on mi je dao da imam dijagnozu depresiju i anksioznost, onda može da mu preventivno dolazim da se liječim. Za mene ne postoji lijek, ali može on kao pokušati Kur'anom da liječi. Ja sam to odbio, onda smo izašli. To je bio psiholog na kliničkom centru, ne mogu da se sjetim imena, ali poznati je psiholog. To je bilo u ustanovi.

Odnos s roditeljima je nešto bolji nego u početku, ali i dalje se radi o temi o kojoj se ne razgovara.

Nisu me ni sad prihvatili, ali ono, ne priča se više o tome. Mislim, mogao sam ja tad pristati, nisam ništa dalje htio jer sam bio svjestan sebe i svog identiteta. Jesam išao, tipa, na salijevanje strave, to je ono što ti razbiju kao metal nad glavom i onda ti kažu tvoju sudbinu. Moja mama je htjela da me vodi hodži, ali,

mislim, redovne su te metode, jer ona se obratila nekom hodži i on je pristao na to zbog moje homoseksualnosti, pa eto da se čita Kur'an, što znači da ta praksa itekako postoji čim je hodža znao. Pitanje je vremena samo, mislim da sam ja bio malo manje odvažan ili da nisam imao svoje ja, odust'o bih i onda bih završio kod hodže. Bog zna kako bi to uticalo na moj psihosocijalni razvoj sad. Trajalo je to nekih možda par godina, mislim da oni ne prihvataju i to, i da smatraju bolešću. Mislim, i dan-danas oni to znaju nekad reć', zašto ne cura, zašto ne ovo, vidi se da nekako nisu to u potpunosti ni prihvatili.

Ovakve pseudonaučne metode stvorile su skepsu i otpor prema istinskim stručnjacima/kinjama, što za osobu koja je doživjela traume predstavlja itekakav problem jer će se ustručavati da potraži pomoć koja joj je potrebna.

Jeste uticalo na moj odnos prema psiholozima, da nismo kasnije išli ako smo trebali nekome, nismo to na pravilan način rješavali, te probleme koji su nastajali. To se sve kasnije nakupljalo i stvaralo još više problema, tako da je taj čovjek stvorio više problema nego što je donio rješenja. Meni je to nekako smiješno, on je meni rekao da imam anksioznost i depresiju. Ne znam da li sam je tad imao ili je on onako samo bezveze nešto stavio, a znam da sam kasnije dobio anksioznost i depresiju, i evo sad pijem Citram... Bilo mi je teško otići psihoterapeutu poslije ovoga, mislio sam da će svi biti takvi. Ono, razmišljao sam, ako su u instituciji takvi, očekivao sam da su u institucijama malo zreliji i da vjeruju u nauku. Međutim, nisu svi u skladu sa tim, tako da mi je to bilo veliko razočarenje. Znači, mislio sam da je u institucijama nekako, da je tu realistično ponašanje prema tome, da nekako se profesionalno zauzimaju, a ne sad u instituciji k'o da sam otiš'o u džamiju, nisam to očekivao.

Kao i svima koji prolaze kroz teške trenutke, sve što je bilo potrebno je podrška, a s obzirom na to da je nije imao u porodici, pronalazio je u prijateljima.

Očekivao sam pomoć i zatvorena vrata dobiješ, što bih se ponovo izlagao, što bih ponovo išao kroz to. Najmanje ti u tim godinama treba da ti neko dođe da ti kaže da ćeš gorjeti sa zemljom, tako da jeste uticalo na tebe i kako ćeš prihvatiti sebe. Ali eto, ja sam onako malo tvrđi orah pa nisam dao da utiče toliko na mene koliko bi uticalo možda na drugu osobu. Ali otkud mi znamo da li bi se osoba ubila zbog toga. Mislim, mi nikad nećemo znati jer se takve stvari ne znaju, a on je sigurno došao u kontakt sa desetinama osoba k'o ja, da se ne lažemo.

Mišljenja je da konverzivnu terapiju treba kriminalizovati jer se radi o uništavanju psihičkog i fizičkog integriteta osobe. Premda postoji krivično djelo nesavjesnog liječenja, konverzivna terapija je specifičan oblik nasilja koji pogađa isključivo LGBTI osobe i kao takva bi trebala biti prepoznata i u zakonu.

Poručuje roditeljima i djeci koja su podvrgnuta konverzivnoj terapiji da se obrate edukovanim psiholozima/ginjama i organizacijama koje se bave ljudskim pravima LGBTI osoba.³⁵

3.2.2. Iskustvo psihoterapeutkinje u radu s LGBTI osobama

Razgovarale smo i sa psihoterapeutkinjom koja pruža podršku LGBTI osobama. Zanimalo nas je kakvo je njeno iskustvo rada s LGBTI osobama, odnosno koji su najčešći problemi s kojima se javljaju, da li doživljavaju nasilje i koje oblike, te ko su najčešći počinitelji nasilja.

LGBTI osobe s kojima je bila u kontaktu su doživljavale emocionalno ili psihičko nasilje i zanemarivanje. Nije imala iskustvo rada s LGBTI osobama koje su doživjele fizičko nasilje. Najčešći/e korisnici/e su osobe koje su otkrile svoju seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet jednom ili oba roditelja ili braći i sestrama. Reakcije roditelja obuhvataju vrijeđanje, omalovažavanje, prebacivanje krivice ili negiranje u smislu da tvrde da se radi o eksperimentisanju, ugledanju na zapadne medije i sl. U tim situacijama roditelji obično zabrane druženje s određenim osobama za koje su oni znali ili su pretpostavljali da su drugačije seksualne orijentacije.

Homofobiju, transfobiju i bifobiju smatra glavnim uzročnicima nasilja. Tome doprinose stereotipi o drugačijim seksualnim orijentacijama kao nečemu što je bolesno, izvrnuto i protiv tradicionalnih vrijednosti. Izjednačava se s pedofilijom, nečim perverznim, što čine ne samo laici, već često i profesionalci/ke, iako su različite seksualne orijentacije davno izbačene iz klasifikacije mentalnih poremećaja.

Veliki uzrok nasilja kod roditelja je strah zato što se neki koji su i malo, hajde da kažem, tolerantniji, otvoreniji, plaše za svoju djecu zato što odrastaju u ovom društvu takvom kakvo jeste i onda se nadaju da bi moglo da se desi nešto da se vrate na pravi put, da je to neka faza, eksperiment, čisto iz razloga da bi mogli

³⁵ Razgovor obavljen 18. 3. 2024.

da normalnije žive u našem društvu, lakše. Postoji veliki dio neznanja o različitim seksualnim orijentacijama, uzrocima i oblicima, tako da, mislim da sve to zajedno uzrokuje nasilje. Postoji i veliki teret naslijeđa našeg tradicionalnog i konzervativnog, znači društvo u kojem živimo je poprilično nazadno i to je nekako sramota i nešto što je protivno tradicionalnim vrijednostima, u smislu tradicionalne porodice u kojoj su dva roditelja, heteroseksualni par koji ima djecu, jedini mogući oblik porodice.

LGBTI osobe najčešće odlučuju da se autuju majkama jer kod njih nailaze na veće razumijevanje. Od očeva strepe zbog potencijalnog odbacivanja i burne reakcije. To ne znači da majke zaista pokazuju razumijevanja, uglavnom se kod njih reakcija svodi na tiho nasilje, neprihvatanje, odnosno ignorisanje.

Kao psihoterapeutkinja ima obavezu prijavljivanja svakog oblika nasilja. Međutim, nasilje nije prijavila jer se radi o osobama koje zavise od svojih roditelja i postoji bojazan da bi im se dogodile još gore stvari. Prijavljivanje bi podrazumijevalo dolazak policije, centara za socijalni rad, što bi značilo da bi njihova seksualna orijentacija i/ili rodni identitet postali javni i vrlo vjerovatno bi bili/e izloženi/e dodatnoj stigmatizaciji, diskriminaciji i nasilju.

Bojim se da bi dijete postalo još veća žrtva nasilja zato što u svim tim institucijama drugim, koje bi trebalo da vode računa o takvim stvarima, rade profesionalci koji su dosta homofobični, koji također nisu opremljeni na način da adekvatno reaguju, ja se bojim da bi to nasilje bilo samo još gore, da se tu ne bi ništa pametno uradilo. Čak i znam neke situacije gdje sam kontaktirana, gdje su kontaktirane službe za socijalni rad, policija, i gdje je stvarno bilo gore jer su službenici stali na stranu roditelja.

Najveći izazov u radu predstavljaju maloljetne osobe s kojima po zakonu ne smije raditi bez prisustva i pristanka roditelja, a s druge strane ne može tražiti pristanak roditelja jer su upravo zbog njih došli/e. Bilo je situacija gdje su roditelji tražili konsultacije sa stručnjakom/kinjom.

Ja sam jako često imala situacije gdje su roditelji dovodili maloljetnu djecu na terapiju da ih ja konvertujem, odnosno sa idejom da je njihova različita seksualnost neka faza ili nešto što je vezano za pubertet, što će proći i što su oni čuli recimo u centrima za mentalno zdravlje od psihijatra, da je to faza, da je to normalno, za vrijeme adolescencije se dijete preispituje, da će to proći, ali eto onda dovedu na terapiju da dijete uz pomoć terapeuta što prije dođe do heteroseksual-

nog identiteta. Tako da roditelji, kada su u pitanju maloljetna djeca, uglavnom idu u tom smjeru, a najčešće su, iz mog znanja, išli kod mnogo psihoterapeuta koji se čak hvale kako preobraćaju homoseksualne osobe u heteroseksualce ili jednostavno transparentno postave s njima takav cilj da će to da urade. Oni koji su stvarno homofobni govore da to nije normalno, pa traže uzroke, pa pokušavaju preko tih uzroka da ih promijene. U centru za socijalni rad imamo različite reakcije koje podržavaju nasilje roditelja.

Napominje da konverzivna terapija nije zdrav proces, već će nanijeti trajnu štetu djeci, psihološku i fizičku. Konverzivnom terapijom neće postići ono što su htjeli jer je to nemoguće.

I fizički i psihološki, na sve jedan način će dovesti svoje dijete u još veću krizu nego što već jeste, i onda će biti potrebno još neko vrijeme i još tretmana da se dijete poslije, daj bože, stabilizuje nakon tog traumatičnog procesa. U svakom slučaju, moja poruka je ne ulaziti u taj proces nikako. Savjetovati se radije sa osobama koje imaju iskustva u radu sa LGBT osobama, ne sa bilo kojim psihijatrom, psihologom, psihoterapeutom...

Osobe koje zagovaraju konverzivnu terapiju, preporučuju ili rade, treba prijaviti nadležnim institucijama i nadležnim udruženjima. Ako je to psihijatar koji radi u domu zdravlja ili na psihijatrijskoj klinici, takvu osobu treba prijaviti direktoru te ustanove ili nadležnim tijelima, medicinskoj komori ili udruženju psihijatarata. Ja sam imala jednu klijenticu koja je nakon autovanja svojoj mami, mama je htjela da njih dvije odu zajedno na razgovor kod nekog stručnjaka. Njoj je ta klijentica preporučivala da odu kod mene, ali mama nije htjela da idu kod mene, nego kod nekoga preko njene preporuke. I one su otišle kod jedne psihijatrice koja je radila tada na psihijatrijskoj klinici. Mama je imala najbolju namjeru, da dobije od psihijatra neke smjernice šta sad s tom situacijom, nije imala namjeru da konvertuje kćerku, htjela je samo stručni savjet. Međutim, ta psihijatrica je potpuno neopremljena i needukovana i homofobična, i ona je potpuno odreagovala loše u smislu da je sad opet unazadila tu situaciju. Ona je savjetovala da moja klijentica ima odnos sa muškarcem jer je ona lezbejka, da ona ne može biti sigurna ako nije imala nikakve odnose sa muškarcima, da se ona povuče iz aktivizma, da zbog roditelja i porodice ne priča o tome. Sva krivica je stavljena na moju klijenticu i njen identitet i da je sve to pogrešno što ona radi, te da bi trebala faktički da se ponovo vrati u ormar i da uradi nešto da postane heteroseksualna, što je u potpunosti zbunilo i nju i njenu mamu. Ja sam njoj savjetovala da se obrati SOC-u jer SOC ima pravnu pomoć. To je bilo prije 3-4 godine. I stvarno, ona se obratila, SOC se obratio tadašnjoj načelnici psihi-

jatrijske klinike, i navodno je toj doktorici zabranjeno da radi sa LGBT osobama. Meni je to lično na nivou istjerivanja đavola, egzorcizam, potpuno jedan štetan psihijatrijski postupak.

Naglašava važnost rada s roditeljima i porodicom i potrebu da se pokaže razumijevanje za roditelje. Iako nasilje u potpunosti osuđuje, treba razumjeti da i roditelji prolaze kroz određene procese.

Kad pričamo o LGBT osobama uvijek se plašim da ne osuđujemo roditelje. Naravno da ih osuđujem za nasilje, ali razumijem da i oni prolaze određene procese, da i oni žive, odrasli su u našem društvu takvom kakvo jeste, i da i oni prolaze svoje procese kad saznaju za člana svoje porodice da je on nešto što oni nisu znali da jeste, da ima drugačiji identitet. Mislim da je također njima potrebna pomoć da oni prođu svoj proces prihvatanja i svega što uz to ide, i preispitivanja. Tako da je to stvarno važno, napraviti neki sistem podrške za te porodice, ne samo za LGBT osobe, jer oni ne mogu funkcionisati izvan porodice. Mislim, mogu, ali često ne dobiju podršku koju bi trebali i onda se odluče za prekid odnosa ili potpuno zahlađenje odnosa sa svojom porodicom ili odlazak iz BiH.

3.3. Nasilje među partnerima/cama

Kada govorimo o ovom obliku nasilja, nemamo mnogo informacija jer u BiH ne postoji sveobuhvatno istraživanje koje bi nam pružilo podatke o broju slučajeva nasilja među partnerima/cama. Regulaciji istospolnih životnih zajednica protivi se 53,4% stanovništva, a 21,1% ne želi se izjasniti o ovom pitanju.³⁶ Upravo ovakav stav javnosti može biti razlog za mali broj podataka dostupnih o prijavljenim slučajevima nasilja u istospolnim zajednicama. Prijavljivanje nasilja koje vrši partner/ica bi podrazumijevalo otkrivanje svog identiteta institucijama, ali i okruženju. Naravno, problem predstavlja i nedostatak zakonske regulative kojom bi se uredio emotivni odnos između osoba istog spola, pa pored brojnih prava koja su im uskraćena, nasilje kojem su izložene unutar istospolne zajednice *de iure* se ne tretira kao nasilje u porodici.

Mali broj provedenih istraživanja pokazuje da nema znatne razlike između elemenata koji dovode do nasilja u heteroseksualnim i istospolnim zajednicama, u oba slučaja su prisutni strah, frustracija i sram. Nasilje u poro-

³⁶ Ibid.

dici između ženskih istospolnih zajednica uključuje tučnjavu, verbalnu agresiju koja se najčešće sastoji od vrijeđanja, bijesnih ispada, zastrašivanja i prijetećeg ponašanja, financijske kontrole, stalne ljubomore, ograničavanja pristupa porodici i/ili prijateljima/cama, te otvaranja rasprave o tome trebaju li partnerice i na koji način imati otvorenu vezu.³⁷ U kolektivnoj imaginaciji zlostavljač se i dalje poistovjećuje s muškarcem, a žrtva sa ženom. Stoga je uvriježeno mišljenje da nasilje ne može postojati u istospolnim zajednicama ili se potcjenjuje ozbiljnost nasilja.³⁸

³⁷ *Bleeding Love: Podizanje svijesti o obiteljskom nasilju i nasilju u vezama protiv lezbijki i transžena u Europskoj Uniji*, ur. Giacomo Viggiani

³⁸ Ibid.

4. Analiza odgovora LGBTI osoba na upitnik o nasilju u porodici

Za potrebe istraživanja izradili/e smo upitnik od 22 pitanja namijenjen LGBTI osobama kako bismo utvrdili/e da li su doživjele neki oblik nasilja u porodici, ko su počinitelji/ice, da li su dobile institucionalnu ili neku drugu podršku, te koje su njihove preporuke za unapređenje zaštite. Na upitnik je odgovorilo 50 osoba različitog rodnog izražavanja i seksualne orijentacije. Najviše je odgovorilo osoba u dobi od 18 do 25 godina (42%); 72% anketiranih osoba odgovorilo je da su bile žrtve nasilja u porodici, od čega su sve odgovorile da su doživjele psihološko nasilje (100%), fizičko nasilje je doživjelo 63,9% osoba, ekonomsko 44,4%, seksualno nasilje je doživjelo 30,6%, a ostali procenti se odnose na konverzivnu terapiju.³⁹ U 66,7% slučajeva počinitelj nasilja je otac, dok je majka vršila nasilje u 61,1% slučajeva; 22,2% osoba je doživjelo nasilje u partnerskom odnosu. Kao počinitelji nasilja javljaju se i drugi srodnici, tačnije brat (13,9%) i sestra (11,1%).

Dvadeset i četiri osobe (66,7%) su i dalje u kontaktu sa počiniteljima/cama nasilja, a devet osoba (25%) je prekinulo kontakt sa porodicom. Osobe koje nisu prekinule kontakt s porodicom kao glavni razlog navode nemogućnost odlaska zbog ekonomske ovisnosti o porodici (65,4%), 34,6% ne želi da prekine odnos jer se ipak radi o njihovoj porodici, 23,1% strahuje da će se nasilje intenzivirati, a strah od otkrivanja seksualne orijentacije/rodnog identiteta okruženju je prisutan kod 11,5% osoba koje su doživjele nasilje unutar porodice. Među drugim razlozima su strah od izbacivanja iz stana (3,8%), briga o bratu i sestri koji žive s počiniteljem nasilja i nastojanja počinitelja da održe kontakt jer znaju gdje žrtva stanuje.

75% LGBTI osoba koje su doživjele nasilje u porodici izjavilo je da je strahovalo za svoj život u tim trenucima, a pomoć je potražilo 55,6% osoba, i to od prijatelja/ica 79,2%, centra za mentalno zdravlje 41,7%, drugih članova/ica porodice 33,3%, te nevladinih organizacija, centra za socijalni rad, policije, privatne psihoterapeutkinje, psihijatra i partnera. Nezadovoljno pruženom pomoći je 29,2% anketiranih, a zadovoljstvo je iskazalo 25% osoba. Ovo su neka od njihovih iskustava:

³⁹ Anketirane osobe su imale mogućnost odabira više ponuđenih odgovora na pojedina pitanja, te će stoga ukupan zbir procenata u pojedinim dijelovima biti veći od 100%.

- *Dočekan sam sa razumijevanjem, bez osude i propitivanja mog iskustva ili okrivljavanja;*
- *Iako nisam bio/la u mogućnosti da prijavim policiji iz ličnih razloga, prijatelji i psihijatar su bili dobra podrška u smislu razgovaranja o tome što se desilo i pomoći u pripremi pristupa porodici da izbjegnem daljnje probleme dok se ne odvojim finansijski. Trenutno je situacija bolja zbog njih;*
- *Pronašla sam svoj support sistem;*
- *Da, podrška je super, ali mi je nedostajao dodatni kanal, institucionalizirani, ali ne centar za socijalni rad ili policija;*
- *Psihijatrica je bila izuzetno razumljiva i pružila mi je podršku;*
- *U tom momentu sam znao da sam se okružio pravim ljudima;*
- *Moja terapeutkinja je jedina koja mi pomaže da se nosim s ovim, sva ostala mjesta kojima sam se obratio/la nisu dobra prošla... Trebalo je dugo da nađem nekoga ko mi želi pomoći i ko mi može pomoći (godinama).*

44,4% osoba koje nisu potražile pomoć navode kao glavni razlog nepoznavanje mogućnosti (62,5%), 56,3% je strahovalo od reakcije ljudi u institucijama, 50% osoba nije prijavilo jer su ih ucjenjivali/e članovi/ice porodice tvrdeći da će ih ostaviti bez nasljedstva, novca, doma i/ili školovanja, dok se 43,8% njih se plašilo za vlastitu sigurnost.

Prepreke s kojima su se suočavali/e u traženju pomoći su nedovoljno dokaza za nasilje (72,2%), nemogućnost pružanja pomoći jer ne postoje sigurne kuće (33,3%), odbijanje pružanja pomoći zbog seksualne orijentacije/rodnog identiteta (11,1%), te ismijavanje zbog seksualne orijentacije/rodnog identiteta (11,1%). Između ostalog, susreli/e su se s nezainteresovanošću institucija, pravdanjem nasilnika, negiranjem ili normalizovanjem nasilja.

91,7% LGBTI osoba koje su doživjele nasilje u porodici smatra da ne postoji dovoljno razvijena svijest o nasilju u porodici; 52,8% osoba koje su informisane o načinima zaštite od nasilja u porodici navodi medije kao glavni izvor informisanja (73,7%), a potom nevladine organizacije (63,2%). Ostali načini informisanja su grupe podrške, škole, policija, forumi na internetu i društvene mreže.

Neki od načina na koje se može unaprijediti nivo informisanosti jesu uvođenje edukativnog sadržaja u obrazovnim ustanovama i nastavnim planovima i programima (86,1%), potom izrada internet-stranice posvećene

isključivo informisanju o pitanjima nasilja nad LGBTI osobama (83,3%). Mediji i društvene mreže su također mjesto gdje je potrebno prezentovati što više informativnog sadržaja.

5. Zaključak i preporuke

Kroz istraživanje smo analizirali/e problematiku nasilja u porodici nad LGBTI osobama naglašavajući jedinstvene izazove i prepreke s kojima se susreću u ostvarivanju zaštite. Analizom postojeće literature, zakona, odgovora zajednice, utvrdili/e smo da je nasilje u porodici sveprisutno, naročito psihološko nasilje, te da njegovo prijavljivanje ovisi ne samo o stepenu povjerenja u institucije koje trebaju pružiti zaštitu, već i o drugim faktorima, poput finansijske ovisnosti o počiniteljima/cama nasilja, straha od intenziviranja nasilja, ali i želje da se ipak zadrže kakvi-takvi odnosi s porodicom.

LGBTI osobe su ranjiva grupa u bh. društvu. Premda je zakonodavac prepoznao probleme s kojima se suočavaju LGBTI osobe i normirao njihovu zaštitu kroz postojeće zakone, praksa pokazuje da zaštitu i dalje ne uživaju. Naše društvo je još uvijek poprilično konzervativno i patrijarhalno. Stoga je seksualna orijentacija i/ili rodni identitet nešto što LGBTI osobe nastoje sakriti, barem dok se ne nađu u okruženju u kojem osjećaju da mogu biti ono što jesu. Mi smo dužni/e da stvorimo to okruženje.

Jasno je da rješavanje pitanja nasilja u porodici nad LGBTI osobama zahtijeva multisektorski pristup. Važno je prepoznati i uvažavati postojanje različitih identiteta, koristiti ispravnu terminologiju i prepoznati specifičnost problema s kojima se suočavaju, a koji podrazumijevaju često i nasilje koje vrše organi sistema kroz negiranje, opravdavanje ili normalizovanje nasilja koje doživljavaju. Stoga podrška koja im je potreba mora biti inkluzivna i prilagođena njihovim specifičnim potrebama kao žrtava nasilja u porodici zbog svoje seksualne orijentacije/rodnog identiteta.

Nužno je zagovarati izmjene zakona, izradu i provedbu javnih politika koje će služiti razbijanju heteronormativnih stavova, razbijanju stigme i promociji prihvatanja i ravnopravnosti LGBTI osoba kao građana/ki BiH. Zato je neophodna saradnja donositelja/ica odluka, ali i članova/ica društva – medija, nevladinih organizacija, akademske zajednice, zdravstvenih radnika/ca – kako bi se razvile sveobuhvatne strategije za kreiranje sigurnog i inkluzivnog prostora za sve LGBTI osobe. Samo zajedničkim djelovanjem i posvećenošću možemo težiti iskorjenjivanju nasilja u društvu.

Na osnovu svega navedenog, te odgovora LGBTI osoba, preporučujemo:

1. osigurati funkcionisanje i finansiranje sigurne kuće namijenjene za smještaj LGBTIQ osoba koje su doživjele nasilje iz budžeta entitetskih, kantonalnih i lokalnih vlasti;
2. olakšati LGBTIQ osobama pristup postojećim sigurnim kućama u slučaju nasilja u porodici;
3. kontinuirano senzibilizirati osobe u institucijama koje pružaju zaštitu, odnosno policiju, tužilaštva, sudije/tkinje, zdravstvene i socijalne radnike/ce (psiholozi/ginje, psihoterapeuti/kinje, pedagozi/ginje);
4. uspostavljati saradnju s obrazovnim i zdravstvenim ustanovama kako bi znale reagovati u slučaju saznanja za nasilje u porodici i pružiti odgovarajuću podršku;
5. kriminalizovati konverzivnu terapiju kao oblik nasilja nad LGBTI osobama kojim se pokušava promijeniti seksualna orijentacija i/ili rodni identitet osobe;
6. zakonski regulisati nasilje u istospolnim zajednicama i prikupiti više informacija o ovom obliku nasilja;
7. izraditi internet-stranicu koja će sadržavati informacije o prepoznavanju nasilja nad LGBTI osobama i načinima na koje mogu ostvariti zaštitu;
8. kontinuirano podizati svijest o nasilju nad LGBTI osobama kroz medije i društvene mreže;
9. voditi evidenciju o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje kako bi se dobio uvid u stvarno stanje o nasilju u porodici motivisanom seksualnom orijentacijom i/ili rodnim identitetom osobe;
10. organizovati edukacije/treninge za osoblje postojećih sigurnih kuća kako bi znalo adekvatno odgovoriti na probleme i potrebe LGBTI osoba.

O autorici

Amina Dizdar (Sarajevo, 1992) je koordinatorica programa u Sarajevskom otvorenom centru. Analizira zakone i aktivno zagovara izmjene krivičnog zakonodavstva u BiH u cilju unapređenja zaštite od nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Zagovara i izmjene zakona i usvajanje javnih politika u oblastima koje se tiču položaja žena u bh. društvu, kao što su politička participacija, usklađivanje privatnog i poslovnog života, porodijske naknade, menstrualno siromaštvo. Provodi istraživanja i piše izvještaje, kako na nivou organizacije tako i prema međunarodnim mehanizmima za zaštitu ljudskih prava žena i LGBTI osoba, poput izvještaja za CEDAW i GREVIO komitet.

Kontakt: amina@soc.ba

O Sarajevskom otvorenom centru

Sarajevski otvoreni centar (SOC) radi na unapređivanju ljudskih prava, posebno položaja i ljudskih prava LGBTI osoba i žena u Bosni i Hercegovini, i to interpretacijom, predstavljanjem i zastupanjem autentičnih iskustava osoba koje trpe kršenja ljudskih prava i neravnopravan položaj te zagovaranjem pravnih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih promjena u svim oblastima života. Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba i žena. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nastavili smo voditi jedini LGBTI medij u državi – portal www.lgbti.ba. Organizirali smo treninge: za policiju, tužilaštva i sudove, sa fokusom na teme zločina iz mržnje, govora mržnje i primjene antidiskriminacionog prava; za medicinske stručnjake/stručnjakinje i zdravstvene radnike i radnice, sa fokusom na trans-specifičnu i trans-inkluzivnu prilagodbu spola; za LGBTIQ zajednicu. Intenzivno smo radili na stvaranju lokalne institucionalne mreže podrške LGBTI osobama u Kantonu Sarajevo, unapređenju regulacije biomedicinski potpomognute oplodnje u Federaciji BiH, pravima radnica u vezi sa diskriminacijom na osnovu spola i porodijskog odsustva, uvođenju rodno senzitivnog jezika u parlamente i univerzitete, usvajanju i implementaciji kantonalnih gender akcionih planova, ali i podizanju svijesti o rodno zasnovanom nasilju u BiH. Tokom proteklih godina, nekoliko naših zakonodavnih i policy inicijativa ušlo je u vladinu ili parlamentarnu proceduru. Naš zagovarački fokus usmjerili smo na pitanja politika za ravnopravnost žena i LGBTI osoba u BiH, na pitanja reproduktivnih prava žena i muškaraca, roditeljstva u kontekstu usklađivanja privatnog i poslovnog segmenta života, slobode okupljanja LGBTI osoba i unapređivanja institucionalnog okvira za zaštitu od nasilja i diskriminacije, te namjeravamo nastaviti rad na pitanjima koja se tiču transrodnih i interspolnih osoba, istospolnih zajednica, njihove društvene inkluzije, ali i položaja LGBTI osoba u obrazovanju, zdravstvu, radu i zapošljavanju. Tokom proteklih godina provodili smo i medijske kampanje, koje su dosegle preko milion bh. građana i građanki, a organizovali smo i LGBTI filmski festival *Merlinka* koji od 2021. godine postaje lokalni festival *Kvirhana*, u saradnji sa Tuzlanskim otvorenim centrom. Više o našem radu možete pronaći na www.soc.ba.

Ova publikacija izlazi u okviru edicije *Human Rights Papers*, koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar.

